

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В.Н. КАРАЗІНА

Панченко Наталія Георгіївна

УДК 334.72

**УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ РЕГУЛЮВАННЯ ЗМІН ФОРМ
ВЛАСНОСТІ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2009

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Вищому навчальному закладі «Національна академія управління» Міністерства освіти і науки України (м. Київ).

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
Єрмошенко Микола Миколайович
Вищий навчальний заклад «Національна академія управління», проректор з наукової роботи, завідувач кафедри маркетингу і підприємництва.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор,
Чубукова Ольга Юріївна,
Київський національний університет технологій і дизайну, завідувач кафедри економічної кібернетики

кандидат економічних наук, доцент
Улибіна Валентина Олексіївна,
Одеський державний економічний університет,
доцент кафедри економіки та управління національним господарством

Захист відбудеться 6 березня 2009 року о 15³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.05 Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна за адресою: 61002, м. Харків, вул. Мироносицька, 1, ауд. 2-12.

Із дисертацією можна ознайомитися у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна за адресою: 61077, м. Харків, пл. Свободи, 4.

Автореферат розіслано 3 лютого 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.П. Третяк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розвиток економічних відносин і багатовекторність процесів економічного розвитку суспільства посилюють вимоги до майнової структури національного господарства. Зміна економічних тенденцій в умовах світової фінансово-економічної кризи оголила проблеми, що існують у суспільстві, загострила протиріччя, які визначаються розподілом власності. Потреба негайного прискорення структурних змін, переосмислення пріоритетів щодо значущості окремих галузей національної економіки та становлення ефективного інституту власності посилюється відсутністю адекватного нормативно-правового поля перерозподілу власності та тіньовими проявами в цій сфері.

Масштабні зміни, які мають відбуватися в Україні, вказують на те, що структурна перебудова, створення адекватного ринкового середовища, формування ринкових структур та інститутів у різних формах повинні сприяти становленню і зміцненню національної економіки. У контексті цього вагоме місце належить реформуванню форм власності та господарювання.

Регулювання змін форм власності в економічній системі характеризується великим розмаїттям підходів і протиріччям інтересів. За останні роки мали місце спроби закладення до основ цього процесу різних принципів та орієнтирів: соціальної справедливості, структурного реформування, домінування олігархічних інтересів, політичних, фіскальних тощо. Нині процес реформування власності істотно уповільнився. Його ефективність є недостатньою. Відчутна нестача методичного інструментарію, що дозволяв би визначити пріоритетні напрямки реформування власності, які б створювали умови для економічного зростання. Саме тому у роботі здійснено спробу критичного переосмислення методології реформування відносин власності в контексті формування якісно нових умов економічного розвитку.

Пошук оптимальних механізмів управління процесом змін форм господарювання є предметом дослідження провідних учених, практиків і представників владних структур. Серед вітчизняних учених проблемами структурних трансформацій економіки займалися Л.А. Антоненко, В.П. Бабич, В.Ф.Бесєдін, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, Б.М.Данилишин, В.Л. Дикань, М.М. Єрмошенко, С.В.Мочерний, О.Д Рябченко, В.О. Улибіна, Я.Б. Усенко, В.І.Чижова, М.В. Чечетов, О.Ю. Чубукова, А.А. Чухно, М.М. Шкільняк та ін. Значний внесок у вивченні цієї проблеми в науці здійснили зарубіжні вчені Л. Абалкін, А. Акерлоф, Д. Бір, П. Друкер, Ернандо де Сото, В. Горфінкель, Я. Корнаї, Р. Коуз, В. Рутгайзер, О. Радигін, Дж. Стігліц, Дж. Сорос, Й. Шумпетер та ін.

Вищевказані автори дослідили достатньо широкий спектр проблем економічного розвитку, тенденції та перспективи економічних перетворень, зокрема еволюцію економічних систем у контексті можливостей і меж централізованого регулювання відносин власності.

Проте, незважаючи на досить велику кількість наукових робіт вітчизняних і закордонних учених з проблеми дослідження, варто зазначити, що в українській практиці залишаються недостатньо вивченими питання управління процесом регулювання змін форм господарювання в ринкових умовах, зокрема на рівні регіону.

Саме недостатній рівень вирішення наукової проблеми в цілому і необхідність обґрунтування практичних рекомендацій щодо окремих її аспектів визначили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. У дисертаційній роботі висвітлені результати наукових досліджень, проведених автором у процесі виконання науково-дослідних робіт кафедри маркетингу і підприємництва Вищого навчального закладу «Національна академія управління», зокрема науково-дослідницької роботи: «Дослідження процесів впливу реформування форм власності і господарювання» (номер державної реєстрації 0105U003603).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування концептуальних основ, інструментарію та механізму управління процесом реформування власності на принципах стимулювання економічного розвитку. Як база інструментальних рішень обґрунтовано методичні основи регулювання приватизаційних процесів, узгоджені з пріоритетами економічного розвитку територій.

Для досягнення цієї мети в дисертації вирішені такі завдання:

- розглянуто та удосконалено методологічні засади реформування власності на різних рівнях економіки в частині обґрунтування протиріч концепції приватизації та практики реформування форм власності в Україні;
- узагальнено зарубіжний досвід реформування власності й уточнено проблемно-цільові орієнтири та стратегічні пріоритети регулювання відносин власності в Україні;
- проаналізовано чинники розвитку процесів реформування власності, визначено ключові проблеми і ризики розвитку цих процесів;
- досліджено особливості сучасного стану приватизаційних процесів з позицій активізації інструментів формування умов економічного зростання;
- визначено систему активізації процесів реформування власності з огляду на найбільш впливові чинники регулювання підвищення їх ефективності;
- обґрунтовано концептуальний підхід та організаційні засади механізму регулювання власності, адекватні сучасному стану національної економіки;
- запропоновано методичний інструментарій реформування відносин власності в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є процеси регулювання змін форм власності в економіці України.

Предметом дослідження є організаційні та методологічні засади, а також інструментарій управління процесом реформування форм власності у їх взаємозв'язку, взаємозалежності та розвитку.

Методи дослідження. Методичною основою дисертації є загальнонаукові методи пізнання, концептуальні положення теорії ринкової економіки, методи комплексного та системного аналізу, а саме: абстрактно-логічний метод, що використано для розроблення концептуальних засад удосконалення процесу здійснення приватизації; метод аналізу та синтезу – для вивчення та узагальнення статистичної бази даних на різних рівнях управління; методи історичний і формалізації - для вивчення еволюції процесу приватизації, виявлення переваг і недоліків; метод структурно-функціональних оцінок - використовується у другому розділі для оцінки структурних характеристик відносин власності в національній економіці; метод аналогії та математичній інструментарій багатовимірною аналізу схожості, а також картографічний метод - для побудови й обґрунтування картосхем впливу реформування форм власності на додану вартість, запропонованих у третьому розділі; методи аналітичного групування, економіко-математичні методи та методи оптимізації використано в процесі обробки масиву даних для оцінки кореляційної залежності та прогнозування.

Для досягнення мети дисертації використано широкий спектр підходів та методів: абстрактно-логічний, аналізу та синтезу, історичний, формалізації структурно-функціональних оцінок, аналогії, системного аналізу, статистичний, аналітичного групування, економіко-математичні. У роботі використано окремі спеціальні прийоми та процедури аналітичних досліджень.

Теоретичну та інформаційну базу дослідження склали фундаментальні положення світової економічної науки, наукові підходи й досягнення сучасних зарубіжних і вітчизняних економістів, дослідження провідних фахівців, присвячені проблемам економіки та управління національним господарством. У роботі використана інформація офіційних установ та відомств, а також їх регіональних підрозділів, результати власних авторських досліджень.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у формуванні та обґрунтуванні елементів концептуального підходу до управління процесами регулювання змін форм власності, який відповідає запитам та орієнтований на процеси стимулювання економічного розвитку України.

Найбільш суттєвими науковими результатами, отриманими особисто дисертантом, є такі:

вперше:

запропоновано концептуальний підхід до регулювання приватизаційних процесів в Україні, що характеризує взаємозв'язки в системі «приватизація – розвиток економіки регіону – загальнодержавний розвиток» і дозволяє якісно повному підійти до побудови механізму та реалізації стратегічних напрямків змін форм власності;

удосконалено:

підходи до розуміння сучасної тектоніки приватизаційних процесів, цільові орієнтири реформування власності на різних рівнях економіки, зокрема, показано пріоритетність забезпечення критеріїв економічної ефективності на

регіональному та загальнонаціональному рівні (замість критеріїв реформування структури власності, фіскальних та політичних) у механізмі реалізації структурних змін;

обґрунтування концептуальних основ та відповідного інструментарію підвищення ефективності процесів реформування власності, адекватних сучасному етапу розвитку економіки, що спираються на проектну методологію та орієнтовані на забезпечення виконання державою функції ефективного власника;

дістало подальшого розвитку:

систематизація чинників та умов приватизації: переглянуто значення та пріоритетність чинників визначення необхідності реформування власності; уточнено шляхи подальшого удосконалення механізму управління державною власністю;

на основі узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду уточнено доміанти регулювання розвитку процесів реформування власності, зокрема, механізми цілепокладання вимог зростання національної економіки та розвитку виробництва, стимулювання інноваційного розвитку, поєднання процесів реформування власності з оновленням та залученням нових технологій, що забезпечить ефективність цих процесів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в удосконаленні сучасної практики регулювання змін форм господарювання, використанні теоретичних і методичних узагальнень і висновків дисертаційної роботи для побудови ефективної системи державного регулювання змінами як форм власності, так і форм господарювання в умовах ринкової трансформації економіки України.

Практичні розробки науково-методичних основ управління процесом регулювання змін форм господарювання, впроваджені протягом 2004-2008 рр. на підприємствах різних галузей економіки, використані у практичній діяльності органів регіональної влади та управління, що підтверджено відповідними довідками. Результати наукових досліджень використовуються в навчальному процесі Української державної академії залізничного транспорту.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним завершеним дослідженням. Наукові положення, розробки, результати, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Особистий внесок у працях, що опубліковані у співавторстві, наведено окремо у списку публікацій.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення результатів наукових розробок і досліджень автора з теми дисертації апробовані та отримали позитивну оцінку на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Основні з них: Міжнародна науково-практична конференція «Развитие учета и аудита как основы информационно-аналитической системы предприятия» (м. Харків, 2005 р.); XIV Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (м. Харків, 2006 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Економіка

строительной отрасли на пути ее интеграции к синергетическим системам» (м. Харків, 2006 р.); Третя Науково-практична міжнародна конференція «Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи України» (смт Коктебель, 2007 р.); Четверта Науково-практична міжнародна конференція «Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи України» (смт Коктебель, 2008 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладені в 16 наукових працях, зокрема 4 монографіях, 8 статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, з яких 7 одноосібних, і 4 тезах доповідей у матеріалах конференцій. Особисто автору належить 4,2 друк.арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (223 найменування). Робота викладена на 172 сторінках основного тексту, містить 31 рисунок, 20 таблиць та 3 додатки на 22 сторінках.

Логіка дисертаційного дослідження являє собою рух від загального до окремого в трьох взаємозалежних аспектах.

У першому розділі (у методологічному аспекті) загальним виступають інституціональні, структурні зміни в національному господарстві під впливом технологічних, економічних, соціальних та інших факторів, які набувають якісно нову спрямованість в умовах роздержавлення й приватизації. Окремим виступає методологія економічних процесів зміни форм власності, які неминуче впливають на зміни в інвестиційному полі функціонування господарюючих суб'єктів.

У другому розділі (в аналітичному аспекті) загальним виступає економічна система держави, а окремим функціонування її секторів власності та механізми переходу капіталу й прав власності між ними, тобто в цьому аспекті авторська увага сконцентрована на інституціональних змінах і механізмах їхньої реалізації.

У третьому розділі (у концептуально-методичному аспекті) загальним виступає внутрішнє економічне середовище країни, у якому "правила гри" у питаннях стратегічного розвитку все більше залежать від результатів роздержавлення ключових складових національної економіки, тобто процес функціонування великої мережі різногалузевих комплексів при зміні форм власності.

У цій триєдності полягає особливість авторської вихідної позиції виконаного дослідження. Це визначило структуру розділів, вибір основних напрямків, виявлення причинно-наслідкових зв'язків у вивчених процесах і явищах.

Від методологічних досліджень інших авторів даний підхід відрізняється спробою виявити залежність результатів приватизації від інструментарію та організації державних механізмів як самого процесу приватизації, так і державного управління багатокладної економіки нового типу, в якій інституціональні зміни орієнтовані на євроінтеграцію.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі дисертаційного дослідження «*Теоретичні основи регулювання змін форм власності і господарювання*» розглянуто теорію регулювання змін форм власності як систему економічних відносин, що є важливою складовою господарського механізму і формою реалізації майнових інтересів господарюючих суб'єктів з приводу використання власності, яка виступає необхідною передумовою забезпечення безперервності і безперебійності виробництва товарів та послуг. На відміну від існуючих визначень, обґрунтовано завдання перехідного періоду національної економіки: привести у відповідність відносини влади та власності, де сформульована дефініція розкриває зовнішні умови розвитку гармонійного співвідношення державної та недержавної форм власності, і на цій основі з'ясувати їх роль у забезпеченні подальшого розвитку України. Узагальнено досвід та визначено чинники реформування власності в державі.

Дослідження основних цільових орієнтирів приватизації показало, що основними домінантами реформування власності в Україні є реформування структури власності в економіці та залучення коштів до державного бюджету. Домінантами приватизації, згідно із Законом України про приватизацію державного майна, є: підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки України. Крім того, ключовим декларативним принципом приватизації залишається пошук ефективного власника. При цьому вважається зрозумілим, що держава не є ефективним власником. Реалії свідчать про істотний розрив у реалізації пріоритетів структурної політики від пріоритетів зростання ефективності: зміна структури власності не забезпечує зростання соціально-економічної ефективності національної економіки.

Автором обґрунтовано необхідність зміни базових принципів, закладених в основу процесів приватизації, розглянуто теоретично-обґрунтовані методи здійснення приватизації, а також фінансові методи забезпечення процесів приватизації. Показано, що на сучасному етапі економічного розвитку України доцільним є покладення ринкової парадигми в основу приватизаційних процесів. Доведено, що приватизація має ґрунтуватися на принципах ефективного господарювання, що потребує визначення доцільності продажу об'єктів виходячи з ринкової необхідності: ефективний власник в умовах ринку продає певний об'єкт у тому разі, коли він не приносить певного економічного ефекту, і при цьому у власника немає змоги забезпечити отримання такого ефекту. І більш того, ефективний власник не стане продавати власність для забезпечення потреб поточного споживання, що, на жаль, властиве процесам приватизації сьогодення.

Дослідження досвіду реформування власності показало, що у кожній країні існують специфічні відхилення від загальної схеми приватизації. Вони залежать від рівня розвитку країни, історичних передумов, національного менталітету та багатьох інших чинників. У роботі показано такі особливості

приватизації в Україні, порівняно з приватизацією в європейських країнах: по-перше, головна відмінність роздержавлення нашої країни полягає в тому, що в жодній з країн Європи не було таких прецедентів, коли власність у гранично стислі терміни перетворювалася з державної у приватну; по-друге, іншою принциповою відмінністю є те, що внаслідок історичних причин переважна частина населення України практично не мала коштів для придбання нерухомого майна; по-третє, економіка України надзвичайно централізована і монополізована, що зробило просту передачу промислових гігантів із державної власності у приватну неефективною і навіть небезпечною.

Проведений аналіз дозволив уточнити основні критерії, що визначають регуляторні чинники та висуваються при реформуванні відносин власності. Їх систематизація розкривається в узгодженні інтересів органів управління центру та регіонів, а також у вимогах здійснення структурних змін виробництва, орієнтованих не тільки на забезпечення соціальних та виробничих функцій об'єктами, що змінюють форму власності, а й на збільшення частини доданої вартості в структурі виробництва продукції.

Крім того, аналіз чинників реформування власності засвідчив, що головним економічним критерієм приватизації має бути можливість отримання додаткового ефекту у вигляді зростання доданої вартості в економіці. Тобто розуміння того, що певний об'єкт принесе більше доданої вартості в економіці за умови, коли він буде переданий з державної форми власності, є основою для здійснення приватизації. Домінування згаданого критерію є передумовою забезпечення ефективності процесів приватизації.

Таким чином, проведений аналіз показав, що приватизаційні процеси мають бути переведені на ринкові засади. Це потребує пошуку шляхів забезпечення державою функцій ефективного власника. Забезпечення ефективного власника потребує удосконалення механізмів управління державною власністю.

На сьогоднішній день у проекті закону про програму приватизації на 2008-2012 роки задекларовано завершення приватизації як соціально-економічного проекту широкомасштабної реформи власності, що розпочався в Україні в 1992 році, забезпечення взаємозв'язку стратегії приватизації державного майна із стратегією розвитку економіки України та її окремих галузей тощо.

У роботі обґрунтовано думку про те, що розуміння процесів реформування власності як соціально-економічного проекту має бути домінантою в забезпеченні державою функцій ефективного власника. Доцільно використати проектну методологію в управлінні приватизаційними процесами. Тобто розглядати кожний об'єкт приватизації як економічний проект і залучати до нього менеджерів на ринкових засадах. Такий підхід дозволить істотно покращити ефективність приватизаційних процесів. Якщо господар прагне підвищити ефективність власності, він має залучати гарного менеджера, так само повинна діяти держава з метою забезпечення ефективності виконання комплексу проектів з приватизації. Приватизацію доцільно розпочинати не на державному рівні, а на мікрорівні. Фонд державного майна варто наділити

лише відповідними процедурними функціями. Зверху не може подаватися жодна з ініціатив у сфері планування, організації, модернізації, перебудови, поділу та демонополізації.

У другому розділі дисертаційного дослідження *«Дослідження процесів змін форм власності і господарювання підприємств»* проведено аналіз показників зміни форми власності в аспекті загальнонаціонального та регіонального розвитку. Досліджено загальні показники ефективності процесів управління та реформування державної власності.

Аналізуючи ситуацію, що склалася в Україні за останні роки в контексті відносин щодо приватизації державного майна, можна констатувати істотне падіння ефективності приватизаційних процесів, скорочення обсягів приватизації та постійне невиконання планів приватизації державного майна. Регулярно та на всіх рівнях висловлюються думки щодо необхідності перегляду приватизаційної політики, удосконалення нормативно-правової бази, забезпечення прозорості приватизаційних процесів тощо. Проте виконання цих вимог в умовах українських реалій забезпечити досить проблематично.

Забезпечення структурних змін в економіці було однією з головних цілей приватизації. На сьогоднішній день Держкомстат України перестав здійснювати моніторинг приватизаційних процесів, відбулося істотне змішування форм власності та організаційно-правових форм господарювання. Проте проблеми реалізації структурних змін перейшли в принципово іншу площину.

Остання офіційна інформація щодо структури власності на виробничі ресурси та результати їх використання наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Структура основних засобів та фінансового результату за формами власності в економіці України

Показник та одиниця виміру	Всього	Форми власності			
		приватна	державна та державна корпоративна	комунальна та комунальна корпоративна	
Основні засоби за формами власності у 2004 р.	млрд грн	1141,0	516,0	359,0	266,0
	%	100,0	45,2	31,5	23,3
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування у 2004 р.	млрд грн	44,6	44,9	0,2	-0,5
	%	100,0	100,8	0,4	-1,2
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування у 2005 р.	млрд грн	64,4	58,1	7,1	-0,8
	%	100,0	90,2	11,1	-1,3

Хоча в офіційних джерелах і відсутня інформація про структуру основних засобів за формами власності починаючи з 2005 року, проте дані таблиці свідчать, що значна частина національного майна, яке знаходиться у державній власності, використовується недостатньо ефективно. Як видно, 45,2 % загального обсягу виробничого капіталу забезпечило створення майже всього

прибутку в економіці у 2004 році, у 2005 році цей показник може бути оцінений на рівні 90,2 %. А діяльність комунального сектора взагалі є збитковою. Проте при аналізі цих даних варто пам'ятати, що основною метою діяльності підприємства є отримання прибутку, а у випадку державного підприємства вона може коригуватися з вимогами необхідності отримання соціальних, стратегічних та інших ефектів. Таким чином, має місце зменшення актуальності питання щодо зміни структури власності в економіці України.

Для узагальнення тенденцій реформування власності були побудовані трендові моделі, що характеризують динаміку зміни чисельності суб'єктів господарювання за секторами економіки (рис. 1), а також показано прогностичні тенденції за секторами економіки.

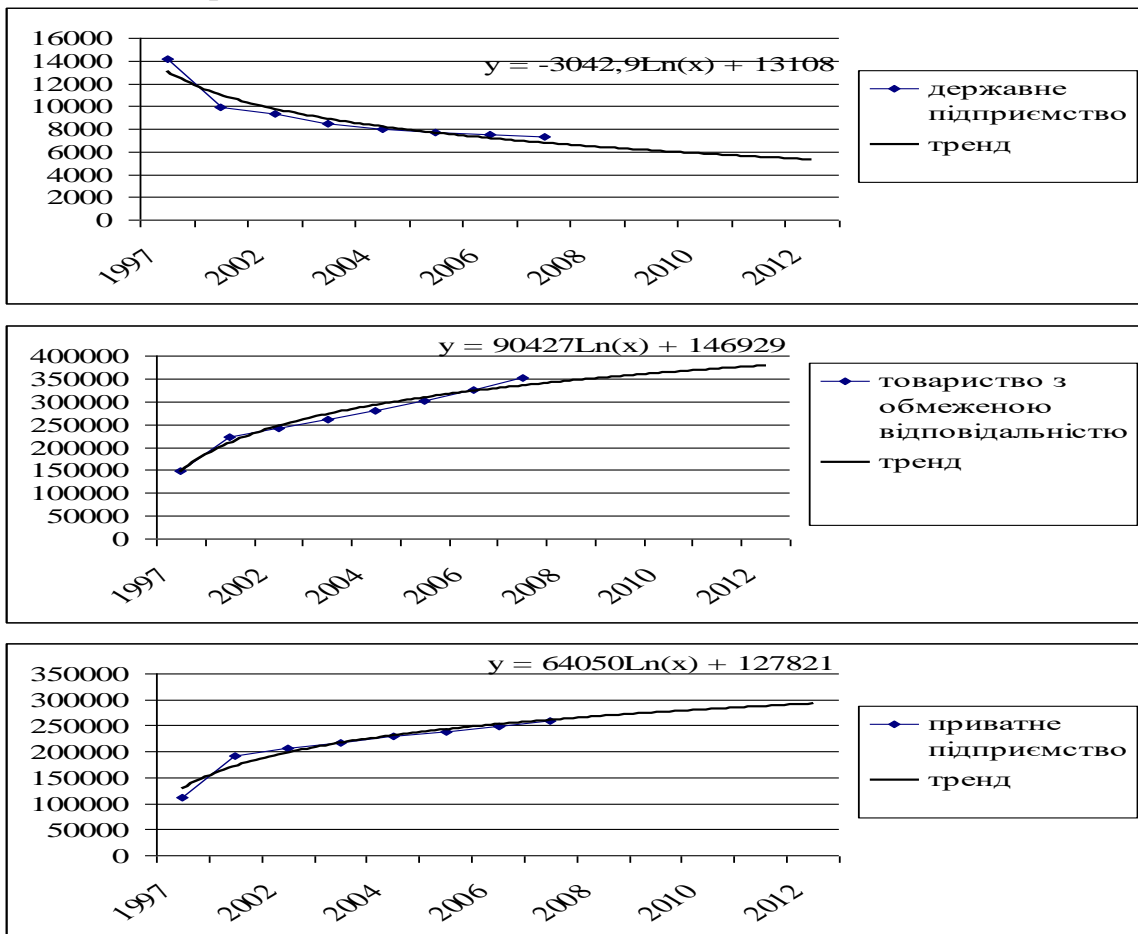

Рис. 1. Оцінка прогностичних тенденцій чисельності суб'єктів за секторам економіки

Як видно з рис. 1 тенденції зміни чисельності суб'єктів різних форм власності добре апроксимуються функціями логарифмічного виду, що характеризують уповільнення процесів зміни організаційно-правових форм господарювання та наявність горизонтальної асимптоти, що визначатиме можливість у найближчому майбутньому формування усталеної структури економіки.

Таким чином, може бути підтверджена теза про зміни якісних орієнтирів приватизації: завершення процесів зміни структури власності в економіці і перехід приватизації на ринкові засади.

За 2007 рік від приватизації об'єктів державної власності надійшло 2446,7 млн грн. Проте структура шляхів надходження коштів свідчить, що майже 80% з них надійшло безпосередньо на рахунки регіональних відділень, майже 20% за рахунок продажів на фондових біржах та менше 1% на спеціалізованих грошових аукціонах. І хоча за окремими регіонами картина де що відрізняється, в цілому можна констатувати той факт, що приватизаційні процеси не тільки недостатньо орієнтовані на реальне забезпечення умов нарощування обсягів виробництва доданої вартості, а й не виконують стимулюючої ролі в частині рушійного чинника розвитку фінансової інфраструктури, зокрема фондового ринку, оскільки замикаються в системі підрозділів Фонду державного майна.

Аналіз показав, що загальний обсяг приватизації за регіонами є незначним. Це може пояснюватися відсутністю системного характеру та концентрації переважної більшості приватизаційних функцій за установами Фонду держмайна. Узгодження інтересів інших суб'єктів державного управління є основою підвищення ефективності приватизаційних процесів.

Дані свідчать про те, що у 2008 році від управління державною власністю було отримано більше ніж 600 млн грн прибутків. Проте цей показник є недостатнім, оскільки аналогічні за обсягами активи приватного сектора економіки дозволяють отримувати прибутки в декілька разів вищі. Функціонування державного сектора істотно обтяжене підприємствами, що знаходяться у стані санації та ліквідуються. Проведений аналіз підтверджує актуальність та гостроту реформування й підвищення ефективності системи управління державною власністю. Ефективним вирішенням цієї проблеми в умовах, що склалися, може бути реалізація проектного підходу в державному управлінні шляхом забезпечення управлінсько-реінжинірингових процесів, що сприятимуть підвищенню ефективності використання державної власності та реалізації державою функції ефективного власника.

Проведена комплексна оцінка сучасного стану управління процесом регулювання змін форм господарювання в контексті стратегічного менеджменту дозволила встановити недостатню ефективність застосування діючих моделей державного регулювання цим процесом через відсутність належного взаємозв'язку суб'єктів і об'єктів державного регулювання, виробничої та господарської діяльності підприємств та організаційно-економічного механізму «зворотної дії» при здійсненні впливових заходів, незначний рівень саморегулюючої діяльності самих об'єктів, підвищення державного впливу. Врахування зазначених чинників дозволило встановити необхідність отримання синергетичного ефекту і повніше визначити принципи, методи та механізм державного регулювання змін форм власності і господарювання в економіці України.

Третій розділ дисертаційного дослідження «Організаційно-економічний механізм управління процесом регулювання змін форм

власності» присвячено обґрунтуванню механізму та шляхів удосконалення реформування відносин власності в Україні.

Проведені дослідження приватизаційних процесів засвідчили їх недостатню ефективність та орієнтацію на формування умов економічного розвитку. Тому для обґрунтування ефективних напрямків розвитку процесів реформування власності та впровадження ринкових засад приватизаційних процесів у дисертації обґрунтовано концептуальні основи механізму регулювання приватизаційних процесів, що ґрунтується на стратегічному узгодженні напрямків приватизації з пріоритетами нарощування доданої вартості.

З цією метою автором за допомогою стандартного статистичного пакета *Mapinfo Professional 5.0* було отримано моделі залежності обсягів виробництва доданої вартості за кожним регіоном України від обсягів приватизації об'єктів державної та комунальної власності. Отримані моделі засвідчили низьку ефективність процесів реформування власності в Україні та недостатній вплив на економічний розвиток. Для зазначених моделей були визначені вектори найшвидшого зростання, що характеризують напрямки приватизації, які забезпечать найшвидше зростання доданої вартості в регіоні. За отриманими результатами була побудована картосхема приватизаційного зростання в Україні (рис. 2).

Рис. 2. Інтенсивність впливу приватизаційної активності за регіонами України на рівень створення доданої вартості

Як видно з рис. 2, найвище значення показників зростання доданої вартості регіону від приватизації спостерігається для Києва та для АР Крим. Це є свідченням найбільшої залежності зростання доданої вартості, яка виробляється в цих регіонах, від інтенсивності приватизаційних процесів, що

може пояснюватися найбільшою інвестиційною привабливістю означених регіонів, зумовленою їх бізнесовою та рекреаційною активністю.

Для обґрунтування напрямків підвищення ефективності приватизації в Україні побудовано картосхему особливостей приватизаційного зростання регіонів України, яка наочно ілюструє результати багатомірного аналізу схожості впливу процесів реформування власності в регіонах України на формування доданої вартості (рис.3).

Рис. 3. Схожість впливу процесів реформування власності в регіонах України на формування доданої вартості

Як видно з рис.3, найбільші відхилення від загальноукраїнського вектора реформування власності спостерігаються у першій групі, до якої увійшли Донецька, Київська та Дніпропетровська області, що зумовлено значним рівнем економічного потенціалу та високою діловою активністю. Друга група є найбільш чисельною та ілюструє загальні процеси реформування власності в регіонах. До третьої групи увійшли Луганська область і АР Крим, у яких процеси реформування власності найбільше співпадають із загальноукраїнськими кризовими тенденціями.

Оскільки регіон є відкритою системою і на ефективність функціонування його господарського механізму чинять істотний вплив зовнішні фактори, то для оцінки міжрегіональних зв'язків у роботі були побудовані подібні схеми для кожного з регіонів України. Побудовані картосхеми дозволили унаочнити напрямки регулювання процесів реформування власності. Здійснені розрахунки лінійних моделей та побудовані векторні оцінки впливу процесів реформування власності на результативність процесів формування доданої вартості в регіонах України засвідчили достатньо високий рівень схожості векторів приватизаційного розвитку регіонів на фоні достатньо високого рівня міжрегіональних зв'язків.

Чинником, який визначає недостатню ефективність процесів реформування власності, є недосконалість організаційно-економічної моделі приватизації та майже повна відсутність системного аналізу та моніторингу пріоритетів приватизації, який би враховував пріоритетність регіонального економічного розвитку, а не тимчасові кон'юнктурні та тіньові інтереси. Вирішенням цієї проблеми є удосконалення моделі приватизації в Україні, формування принципово нового механізму визначення напрямків реформування власності (рис. 4) таким чином, щоб приватизаційні процеси відповідали потребам регіональних виробничих комплексів та узгоджувалися з міжрегіональними та міждержавними зв'язками.

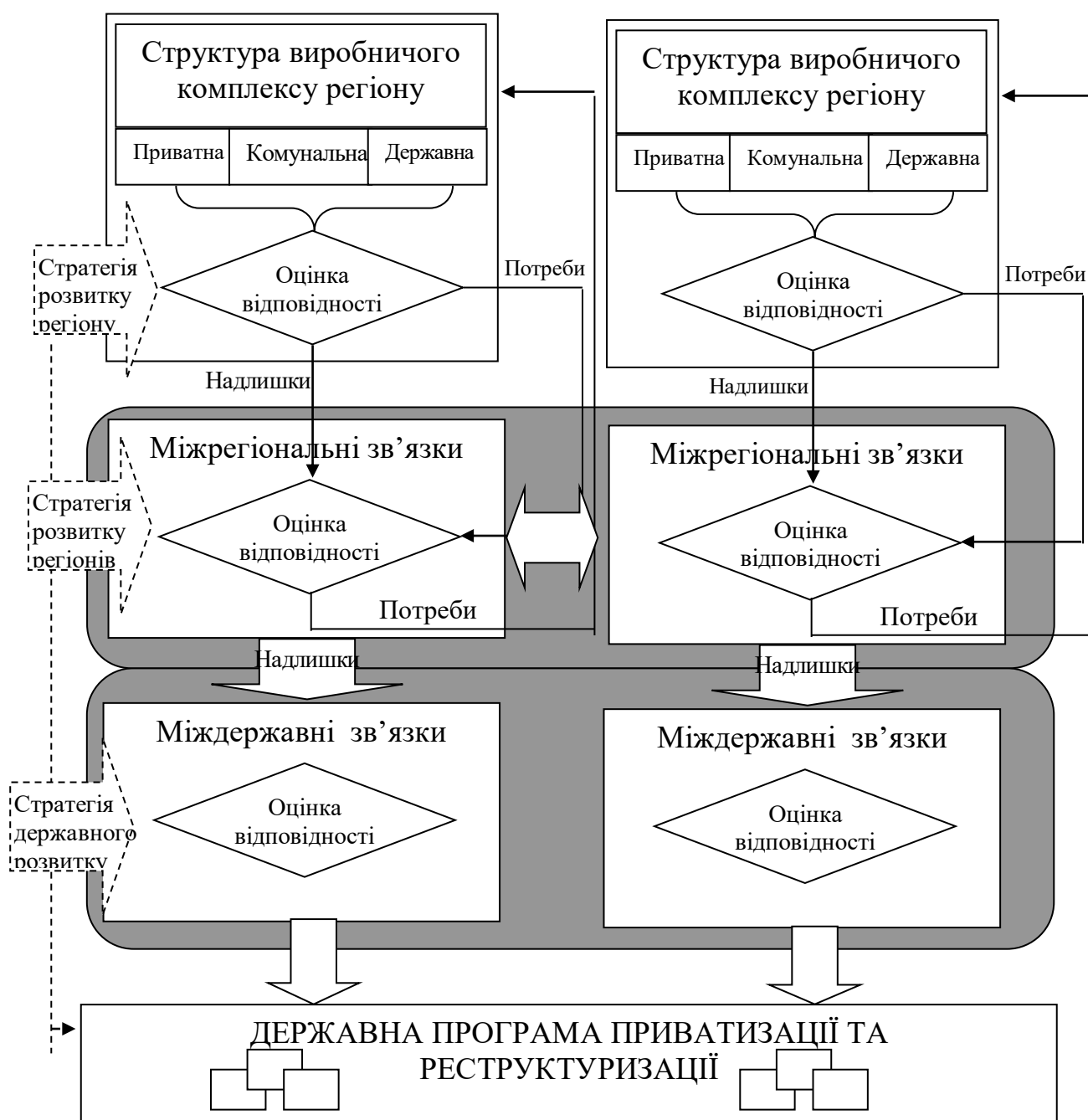

Рис. 4. Механізм підвищення ефективності процесів реформування власності в регіонах

Рішення щодо приватизації конкретного об'єкта має прийматися узгоджено зі стратегічними цілями та потребами регіонального розвитку. Для цього має проводитися поглиблений моніторинг відповідності структури виробничого потенціалу регіону цілям стратегічного розвитку, мають визначатися потреби та надлишкові можливості виробничого комплексу регіонів. На цьому етапі розглядається можливість врахування інтересів розвитку регіону та здійснюються оцінки доцільності можливої приватизації на внутрішньорегіональному рівні. Для забезпечення виконання державою функції ефективного власника слід результати такого моніторингу зіставити зі стратегічними потребами розвитку інших регіонів та можливостями задоволення міжнародних потреб і підвищення ефективності участі України у міжнародному поділі праці. І відповідно можна обирати напрямки здійснення приватизації з урахуванням інтересів (а можливо, і за рахунок коштів інших регіонів і держав) або оцінки можливостей його репрофілювання.

За умови однозначної надлишковості конкретного елемента обґрунтовується можливість його реструктуризації або продажу іншому суб'єкту, що зможе забезпечити виконання функції ефективного власника краще держави.

Таким чином, пропонується механізм дозволить істотно підвищити ефективність моделі приватизації та зробить її чинником підвищення ефективності функціонування вітчизняної економіки. Крім того, буде забезпечене істотне підвищення ефективності системи стратегічного управління на всіх рівнях управління державою, орієнтирів його функціонування.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні висвітлено організаційно-економічний механізм управління процесом регулювання змін форм господарювання.

Проведене дослідження процесів регулювання змін форм власності в національній економіці дозволяє сформулювати такі висновки:

1. Процес приватизації стає науково обґрунтованим і адаптованим до умов національної економіки та, незважаючи на це, уповільнюється протягом останніх трьох років. В основному, світова фінансова та внутрішня політична кризи спричинили значний спад темпів приватизації. Якщо внутрішньополітична криза в країні, яка в тому числі значно впливає на внутрішній фондовий ринок і на імідж України за кордоном, затягнеться, то в наступні роки спостерігатиметься ще більший спад у приватизаційних процесах. Враховуючи ситуацію на міжнародних фондових ринках і уповільнення процесу приватизації, на даному етапі увага має бути сконцентрована на ефективному управлінні державною власністю та на збільшенні дохідності від неї;

2. Основними принципами приватизаційної політики мають бути: відкрите й зрозуміле формулювання стратегії приватизації в загальному контексті стратегії розвитку національної економіки, забезпечення прозорості та аргументованості політичних рішень щодо приватизації ключових підприємств національної економіки, відкрита системна протидія будь-яким способам тіньового відчуження об'єктів державної власності, забезпечення прозорості процесів приватизації та їх системного моніторингу;

3. Досліджені основні проблеми, ризики, принципи та напрямки стратегічного розвитку приватизації дозволили сформуванню переваг та загроз для різних видів приватизації. У результаті проведеного дослідження встановлено основні умови забезпечення ефективної системи управління процесом регулювання змін форм господарювання, що передбачають створення нормативно-правової бази та ринкової інфраструктури з урахуванням перспективних шляхів, форм і методів адаптації зарубіжного досвіду управління процесом приватизації в аспекті регулювання цих змін в економіці України в цілому;

4. Узагальнення теоретичних основ регулювання змін форм власності і господарювання показало, що на сьогоднішній день малу приватизацію можна вважати успішно завершеною. Що стосується великої приватизації, то її здійснення має відбуватися з дотриманням ринкових принципів, що передбачають доцільність продажу державою об'єктів не з метою позбутися проблем та збільшити надходження до бюджету, а винятково на принципах ефективного власника та господаря, що з позицій загальнодержавних інтересів містяться у критерії максимізації отримання економічного (або конкретного соціального) ефекту за умови зміни форми власності. В умовах обмеженості інвестицій та дефіциту інвестиційної привабливості окремих секторів доцільною буде активізація державою функції підвищення ефективності управління активами за рахунок формування відповідної функціонально-організаційної структури на базі існуючих державних інститутів;

5. Проведене дослідження чинників та передумов реформування державної власності в економіці України дозволило виявити недостатній рівень економічної ефективності не тільки державного управління власністю, а й процесів реформування власності взагалі. Аналіз засвідчив невідповідність процесів реформування власності потребам стратегії економічного розвитку держави та регіонів. Завершальний процес приватизації в Україні потребує перегляду основних її орієнтирів та переходу на ринкові принципи, що базуються на загальних засадах економічної ефективності. Такий підхід буде запорукою збільшення прибутковості державного сектора економіки та забезпечить об'єктивність механізмів управління державною власністю;

6. Аналіз динаміки обсягів бюджетних надходжень засвідчив, що приватизація поступово втрачає свою фіскальну функцію і переходить до розряду другорядних чинників формування дохідної бази державного бюджету. Аналіз структурних пропорцій показав, що на сьогоднішній день проблема

реформування структури власності в економіці втратила свою гостроту, і тому зростає значимість підвищення ефективності процесів реформування власності та домінування в них суто ринкових інтересів. Дослідження орієнтації приватизаційних процесів в Україні показало, що вони не тільки недостатньо орієнтовані на реальне забезпечення умов нарощування обсягів виробництва доданої вартості, а й не виконують стимулюючої ролі в частині рушійного чинника розвитку фінансової інфраструктури, зокрема фондового ринку, оскільки замикаються в системі підрозділів Фонду державного майна;

7. Аналіз регіональних особливостей процесів реформування власності показав недостатність взаємодії й узгодження інтересів приватизаційного процесу на регіональному рівні. Таким чином, можна стверджувати, що суб'єкти приватизаційного процесу на регіональному рівні фактично ізольовані від нього та можуть стати його учасниками переважно як покупці. При цьому, на думку автора, недостатньо враховані стратегічні інтереси розвитку регіонів у контексті приватизаційних перетворень;

8. Аналіз показав, що прибутковість державного сектора економіки не відповідає вимогам ринкового господарювання і є значно нижчою за аналогічні показники реального сектора. Тому визначальним напрямком підвищення ефективності приватизаційних процесів є забезпечення виконання державою функцій ефективного власника шляхом створення підрозділів на державних підприємствах, що підлягають приватизації, які б протягом декількох років забезпечували реінжинірингові функції та у разі підтвердження необхідності продажу ринкову ефективність приватизації. Запровадження подібних підрозділів забезпечить ефективність виконання державою функцій ефективного власника, істотно посилить державний апарат ефективними управлінськими кадрами та підвищить дієвість механізму програмно-цільового управління й виконання комплексу програм розвитку держави та конкретного регіону;

9. Системне реформування власності потребує обґрунтування єдиної платформи, яка б забезпечувала найбільш ефективний рівень зв'язку в системі реформа власності – створення доданої вартості. Критерієм та цілепокладанням в межах такої платформи має орієнтуватися на територіально-просторову інтеграцію складових зростання доданої вартості. Втіленням такої інтеграції можуть бути розрахункові оцінки міжрегіональних відмінностей розвитку та впливу процесів реформування власності на формування доданої вартості території. Для обґрунтування напрямків підвищення ефективності приватизації в Україні побудовано карту відхилення векторів приватизаційного зростання регіонів України, що характеризують схожість впливу процесів реформування власності в регіонах України на формування доданої вартості. Вона може використовуватися в системі формування стратегії приватизації в Україні;

10. Чинником, що визначає недостатню ефективність процесів реформування власності, є недосконалість організаційно-економічної моделі приватизації та майже повна відсутність системного аналізу та моніторингу

пріоритетів приватизації, який би враховував пріоритетність регіонального економічного розвитку, а не тимчасових кон'юнктурних та тіньових інтересів. Запропонований механізм дозволить істотно підвищити ефективність моделі приватизації та зробить її чинником підвищення ефективності функціонування вітчизняної економіки. Крім того, буде забезпечене істотне підвищення ефективності системи стратегічного управління на всіх рівнях управління державою. Важливим елементом запропонованого механізму є визначена система пріоритетних заходів з реалізації структурних реформ в умовах України.

Таким чином, отримані висновки в сукупності вирішують конкретне наукове завдання - обґрунтування методологічних основ та інструментарію управління процесом реформування власності в Україні на принципах стимулювання економічного розвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Приватизація і грошова реформа: погляд на перспективу / [Рябченко О. Д., Михайленко О. П., Панченко Н. Г. та ін.]. — Х. : Основа, 1997. — 60 с. Особистий внесок автора: висвітлено основні шляхи зміни форм власності; 0,2 друк. арк.

2. Особливості реформування форм власності та інвестиційної діяльності підприємств пивоварної промисловості / [Рябченко О. Д., Панченко Н. Г., Михайленко О. П. та ін.]. — Х. : Основа, 1999. — 78 с. Особистий внесок автора: викладено основні принципи і форми реформування власності; 0,2 друк.арк.

3. Приватизація і інвестиційна привабливість в машинобудівному та гірничо-металургійному комплексах України / [Рябченко О. Д., Савченко О. В., Панченко Н. Г. та ін.]. — Х. : Основа, 1999. — 78 с. Особистий внесок автора: проведено системний аналіз управління процесом регулювання змін форм власності і господарювання; 0,2 друк.арк.

4. Акціонування в машинобудівному комплексі України / [Рябченко О. Д., Савченко О. В., Панченко Н. Г. та ін.]. — Х. : Основа, 1999. — 43 с. Особистий внесок автора: обґрунтовано основні шляхи акціонування підприємств машинобудівного комплексу; 0,1 друк.арк.

Статті у фахових наукових виданнях:

5. Панченко Н.Г. Приватизація в системі економічних реформ Чехії / М.М. Єрмошенко, О.В. Кобяк, Н.Г. Панченко // Коммунальное хозяйство городов : Науч.техн. сб. Серия : Экономические науки. — К. : Техника, 2005. — №65. — С. 265—269. Особистий внесок автора: пропозиції щодо застосування досвіду приватизації Чехії в Україні. 0,4 друк.арк.

6. Панченко Н. Г. Концептуальні підходи до реформування державної

власності / Н.Г.Панченко // Вісник національного технічного університету «ХПІ» : Зб. наук. праць. Тематичний випуск «Розвиток обліку та аудиту як основа інформаційно-аналітичної системи підприємства». — Х. : НТУ «ХПІ», 2005. — № 58, Т. 1. — С. 36—38.

7. Панченко Н. Г. Приватизація в системі державного регулювання економіки / Н.Г. Панченко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ» : Зб. наук. праць. Тематичний випуск «Технічний прогрес і ефективність виробництва». — Х. : НТУ «ХПІ», 2006. — № 02 (1). — С. 162—164.

8. Панченко Н. Г. Приватизація в ринковій економіці / Н.Г. Панченко // Актуальні проблеми економіки. — К. : Національна академія управління, 2006. — № 5 (59). — С. 18—20.

9. Панченко Н. Г. Стратегічне планування і синергетичний ефект / Н.Г.Панченко // Коммунальное хозяйство городов : Науч.техн. сб. Серия : Экономические науки. — К. : Техника, 2007. — №77 — С. 225—229.

10. Панченко Н. Г. Регіональні особливості розвитку процесів реформування власності в Україні / Н.Г. Панченко // Зб. наук. праць УкрДАЗТ. — Х. : УкрДАЗТ, 2008. — № 93. — С. 193—198.

11. Панченко Н. Г. Шляхи удосконалення механізму реформування власності в Україні / Н.Г. Панченко // Вісник економіки транспорту і промисловості : Зб. наук. праць. — Х.: УкрДАЗТ, 2008. — № 23.— С. 139—143.

12. Панченко Н. Г. Оцінка впливу процесів реформування власності на формування доданої вартості / Н.Г. Панченко // Вісник національного технічного університету «ХПІ» : Зб. наук. праць : Тематичний випуск «Технічний прогрес і ефективність виробництва». — Х. : НТУ «ХПІ», 2008. — № 50. — С. 139—144.

Тези доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій:

13. Панченко Н. Г. Державний сектор і трансформація власності // Труды международной научно-практической конференции 17-18 ноября 2005 г. — Х. : НТУ «ХПІ», 2005. — С. 5.

14. Панченко Н. Г. Приватизация и повышение эффективности работы промышленных предприятий // Информационные технологии : наука, техника, технология, образование, здоровье : Доповіді XIV міжнародної науково-практичної конференції 18-19 травня 2006 року. — Х.: НТУ «ХПІ», 2006.- С. 53.

15. Панченко Н. Г. Оптимизация управления денежными потоками предприятия / Н.Г.Панченко // Вісник економіки транспорту і промисловості: Спеціальний випуск. — Х. : УкрДАЗТ, 2007. — № 18. — С. 25—26.

16. Панченко Н. Г. Приватизація на залізничному транспорті / Н.Г.Панченко // Вісник економіки транспорту і промисловості: Спеціальний випуск. — Х. : УкрДАЗТ, 2008. — №22. —С. 73—74.

АНОТАЦІЯ

Панченко Н.Г. Управління процесом регулювання змін форм власності в економіці України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, 2009.

У роботі досліджені теоретичні основи управління процесом роздержавлення власності. Особливістю підходу автора є аналіз стратегічних орієнтирів і розроблення методології приватизації підприємств адекватної ринковим умовам господарювання. Автором виділені пріоритетні напрямки діяльності з управління реформуванням національного господарства України.

Проведено дослідження факторів і передумов реформування власності та виявлено, що кінцевий результат є недостатньо ефективним. Аналіз динаміки бюджетних надходжень підтвердив твердження, що приватизація поступово втрачає свою фіскальну функцію й переходить у розряд факторів, які формують дохідну базу державного бюджету.

На думку автора, прибутковість державного сектора економіки не відповідає вимогам ринку. Тому запропоновано механізм ефективного управління шляхом створення підрозділів, які будуть забезпечувати необхідний продаж державних об'єктів.

Відмінною рисою авторської новизни є побудова картосхем, які дають змогу оцінити вплив процесу регулювання зміни форми власності на збільшення доданої вартості в регіонах України.

Ключові слова: приватизація, реформування власності, власність, управління власністю.

АННОТАЦИЯ

Панченко Н.Г. Управление процессом регулирования изменения форм собственности в экономике Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, Харьков, 2009.

В работе исследованы теоретические основы реформирования собственности. Рассмотрена приватизация как элемент системы государственного регулирования экономики. Проведен анализ процессов реформирования собственности за рубежом. Проанализированы факторы развития приватизации в Украине.

Особенностью подхода автора является анализ стратегических ориентиров и разработка методологии приватизации предприятий адекватной рыночным условиям хозяйствования. Автором выделены приоритетные

направления деятельности по управлению реформированием национального хозяйства Украины.

В работе обследованы основные принципы политики приватизации и их особенности: открытое и понятное формулирование стратегий приватизации; обеспечение прозрачности и аргументированности политических решений; обеспечение прозрачности приватизации и системного мониторинга.

В работе также проведено статистическое исследование факторов и предпосылок реформирования отношений собственности в Украине. Выявлено, что конечный результат является недостаточным. Анализ динамики бюджетных поступлений подтвердил утверждение, что приватизация постепенно теряет свою фискальную функцию и переходит в разряд факторов, которые формируют доходную базу государственного бюджета.

В работе выполнено исследование состояния и существующих предпосылок реформирования собственности в экономике Украины. С этой целью проведен анализ показателей реформирования собственности в экономике Украины в целом, рассмотрены региональные аспекты приватизации. Представлены результаты анализа эффективности процессов управления и реформирования государственной собственности. Показана крайне низкая результативность функционирования государственного сектора экономики. По мнению автора, прибыльность государственного сектора экономики не соответствует требованиям рынка. Поэтому предложен механизм эффективного управления путем создания подразделений, которые обеспечат повышение эффективности организации управления государственной собственностью.

Для решения вскрытых проблем автором обоснованы концептуальные основы организационно-экономического механизма управления процессом регулирования изменений форм собственности. Кроме того, обоснованы связи между процессами приватизации и формированием добавленной стоимости в регионах Украины. Полученные результаты основываются на моделировании этих процессов. Выполнена оценка влияния процессов изменения форм собственности на формирование добавленной стоимости по регионам Украины, что позволило построить соответствующие картосхемы, которые наглядно иллюстрируют приоритеты развития процессов реформирования собственности. Кроме того, обоснованы пути реализации предложенного механизма реформирования отношений собственности, а также обоснована методология реструктуризации предприятий приоритетных секторов национальной экономики.

Отличительной особенностью авторской новизны является оценка влияния процесса регулирования изменения формы собственности на увеличение добавленной стоимости.

Ключевые слова: приватизация, реформирование собственности, собственность, управление собственностью.

ABSTRACT**Panchenko N.G. Adjustment process management patterns of ownership changes in Ukraine's economy. - Manuscript.**

Thesis for a Candidate Degree in Economics, Speciality 08.00.03 - economics and management of national economy. - Vasyl Karazin Kharkiv National University. - Kharkiv, 2009.

Management theory of privatization has been investigated in this thesis. The feature in author's approach is the analysis of a strategic guideline and investigation of enterprises restructuring methodology in a priority sector of the national economy. The priority activity guideline in management of the national economy of Ukraine have been defined.

The investigation of factors and premises of the reform has been carried out. It is determined that the eventual result is insufficient. The analysis of budget revenue evolution evidences that privatization is gradually losing its fiscal function and becomes one of the factors which forms the profitability of state budget.

According to the author economic profitability of the state sector doesn't meet the market case, so an effective controlling mechanism has been introduced. The main point is formation of subdivisions which are to provide the necessary state property sales.

The feature of novelty is the assessment of regulation influence form of ownership on the value added.

Key words: privatization, reforms of ownerships, ownerships, management of ownerships.

Панченко Наталія Георгіївна

**УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ РЕГУЛЮВАННЯ ЗМІН ФОРМ
ВЛАСНОСТІ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Надруковано згідно з оригіналом автора

Відповідальний за випуск д.е.н. проф. Ермошенко М.М.

Підписано до друку «_____» _____ 2009 р.

Формат паперу 60x84 1/16. Папір для множних апаратів. Різограф.

Умовн. друк. арк. 0,9.

Замовлення № _____. Тираж 100 примірників. Безкоштовно.

Видавництво УкрДАЗТу. Свідоцтво ДК №2874 від 12.06.2007 р.

Друкарня УкрДАЗТу: 61050, м. Харків, майдан Фейербаха, 7